

Cornelis Wynants en de gerechtelijke procedure in strafzaken in Borgloon, 1707-1708¹

Rombout Nijssen

Op 29 september 1752 werd op gezag van bisschop Jan Theodoor van Beieren een ordonnantie uitgevaardigd waarin de procedure werd vastgelegd die rechters en gerechtsofficieren in het vorstendom Luik moesten volgen bij het afhandelen van strafzaken². Die rechters, dat waren de schepenen die in dorpen en steden de schepenbanken bemanden, en de gerechtsofficieren waren de drossaards. In het ancien régime werden wettelijke regels zelden ingrijpend veranderd. Was dat met deze ordonnantie wel het geval? Of legde zij in geschreven vorm vast wat al langer gewoonterecht was?

In de ordonnantie van Jan Theodoor van Beieren wordt gedetailleerd en stap voor stap uitgelegd hoe iedere fase in de gerechtelijke afhandeling van strafzaken moet geschieden. De tekst bestaat uit negen hoofdstukken, waarin achtereenvolgens aan bod komen: (1) de aanhouding van een op heterdaad betrapte verdachte, (2) de vaststelling van een misdrijf, (3) het verhoor van getuigen en het aanhoudingsmandaat, (4) de ondervraging van de verdachte, (5) de toelating aan de verdachte om zich op vrije voet te verdedigen, (6) de bewijsvoering, (7) de tortuur, (8) het vonnis en de uitvoering daarvan en (9) de procesvoering tegen voortvluchtige verdachten. Verschillende modelformulieren voor ondervragingen, voor attestaties van artsen, voor ondervragingen, voor aanhoudingsmandaten, voor het formuleren van een beschuldiging en een bewijs en voor een vonnis maken van de ordonnantie een zeer praktisch hulpmiddel voor gerechtsofficieren en voor rechters.

In het archief van de schepenbank van Borgloon zit een dossier over de gerechtelijke afhandeling van een moord die daar plaatsvond op 5 februari 1707³. Het laatste stuk in het dossier is het vonnis, dat uitgesproken werd op 31 juli 1708. Het dossier is zo goed als volledig, en daardoor biedt het ons de kans om uit te zoeken of de procedure die gevolgd werd tijdens het gerechtelijk onderzoek en tijdens het proces verschilde van de procedure die in 1752 werd vastgelegd.

Een moord in Borgloon

Op zaterdag 5 februari 1707 loopt 's middags in Borgloon het gerucht dat Margo Vander-

smissen, *weduwe van meester Robyns saligher*, in haar huis vermoord is. Het nieuws komt ook luitenant-drossaard Petrus Winckelsels ter ore. Winckelsels was in die tijd de gerechts-officier die in Borgloon verdachten van misdrijven moest opsporen en hen voor de rechters – de schepenen – moest brengen. Borgloon had geen particuliere heer, het heerschap in het stadje behoorde tot het domein van de vorst, de bisschop van Luik.

Het noorden van het vorstendom Luik, dat ongeveer overeenkwam met het graafschap Loon, was ingedeeld in een vijftal drossaardsambten of territoria waarin een drossaard voor de vorst bestuurlijke en gerechtelijke taken uitvoerde. Zijn voornaamste taak was die van gerechtsofficier in de heerlijkheden in zijn ambt die tot het vorstelijk domein behoorden. In die heerlijkheden moest hij verdachten van misdrijven opsporen en hen voor de rechter brengen.

Die drossaardsambten waren het ambt Pelt in het noorden, het ambt Stokkem in het oosten, het ambt Bilzen in het zuidoosten, het ambt Montenaken in het zuidwesten en het ambt Loon in het centrale deel van het graafschap Loon. Borgloon behoorde tot het ambt Loon. In 1707 was graaf de Masny, de kasteelheer van Genoelselderen, bisschoppelijke drossaard of hoogdrossaard van het ambt Loon. De edelman oefende die functie niet zelf uit, maar liet dat over aan medewerkers, die luitenant-drossaard genoemd werden, en die ieder een deel van het ambt Loon als werkgebied toegewezen kregen. Borgloon behoorde tot het werkgebied van luitenant-drossaard Petrus Winckelsels.

Zoals dat in iedere heerlijkheid van het graafschap Loon het geval was, was er ook in Borgloon een rechtbank die de schepenbank genoemd werd. Zij was samengesteld uit zeven schepenen, die aangesteld waren door de plaatselijke heer, in dit geval was dat de bisschop zelf. Als stedelijke schepenbank had de schepenbank van Borgloon een iets ruimere bevoegdheid dan de dorpsschepenbanken. Waar Loonse dorpsschepenen in strafzaken pas mochten vonnissen nadat zij een bindend advies gekregen hadden van hun oppergerecht, waren de schepenen van Borgloon bevoegd om zelf te vonnissen.

Het vooronderzoek

Zodra het gerucht over de moord op Margo Vandersmissen hem ter ore komt, onderzoekt luitenant-drossaard Winckelsels wat er precies gebeurd is. Om een of andere reden duurt het tot de volgende dag, zondag 6 februari, voordat hij zich bij de griffie van de schepenbank aanbiedt. Daar legt hij uit *hoedat gisteren tuschen tien ende elff uren jouffrouw Margo Vandersmissen ten haeren huijse op den solder is mordaedelijck de keele affgesteecken, ende daerdoer van leven tot doot gebracht*. Daarom verzoekt hij de schepenen aan *geswooren chirurgeijns* opdracht te geven het lijk te onderzoeken.

De schepenen geven drie artsen opdracht uit te zoeken wat in dit geval de doodsoorzaak is.

Dezelfde dag nog onderzoeken dokter Beringhen en de chirurgijns Cosmas Tombeur van Tongeren en Adam Cunnen van Borgloon het lichaam van de vermoorde vrouw. In een ondertekend verslag leggen zij hun vaststellingen aan de schepenen voor. Daarin schrijven zij dat zij hebben vastgesteld dat *den stroot met alle arterien tot het rugghebeen met een scherp snydende instrument doorsneden was, waerop de hastighe doodt gevolght is, ende noodtsaeckelyck moeste volghen.*

Nu vaststaat dat Margo Vandersmissen vermoord is, geeft de gerechtsofficier het lichaam vrij om begraven te worden. De schepenen beslissen dat het lichaam in gewijde grond begraven mag worden.

Vervolgens zet de gerechtsofficier de speurtocht naar de dader in. Hij begint zijn onderzoek met een *roep* op getuigen en geeft de bode van de schepenbank, Guilliam Derwael, opdracht *ter gewoonlijcken plaetse binnen Borchloon* af te roepen dat *diewelcke saterdagh den 5 februario 1707 smorgens tusschen negen en elf uren sijn ingegaen in het huijs van joufferou Margerite Vandersmissen, die selve jaemerlijck ende deerlijck hebben vermoort, kisten ende kasten opgedaen en alles daeruijt gestolen hebben*, en ook de personen die die morgen iemand het huis van het slachtoffer hebben zien in- of uitgaan of die weten wie *naem ende faem van alsulck schromelijck feijt is draegende*, zich bekend moeten maken. Nadat hij zijn opdracht uitgevoerd heeft, meldt de bode dat aan de schepenen.

De volgende dag, op maandag 7 februari, bieden zich vijf mensen aan bij de griffie van de schepenbank, om te vertellen wat zij over de feiten weten. De eerste die zich meldt is Cornelis Wynants, *borgher deser stadt Borchloon*. Hij vertelt in aanwezigheid van de schepenen Schellinx en Gutschoven junior dat hij op 5 februari *tuschen negen ende thien uren voormiddagh* bij Margo Vandersmissen een vat tarwe gekocht heeft⁴. Hij heeft de tarwe betaald, zegt hij, en is *daermede aenstonts naer huijs gegaen*. Hij heeft niemand anders in het huis van het slachtoffer gezien.

De tweede getuige is Ida van Manshoven, weduwe van *Frederick de Roost*. Zij zegt dat zij Cornelis Wynants op 5 februari tussen 9 en 10 uur uit het huis van Margo Vandersmissen heeft zien komen, *met eenen witten sack onder sijnen aerm*. Enige tijd later, zo vertelt zij nog, ging zij naar de kerk en toen is Wynants haar tegengekomen ter hoogte van het huis van Margo Vandersmissen. Zij heeft toen niet gezien of hij het huis weer inging.

De derde getuige is Willemeijn Roost. Zij is de dochter van Ida van Manshoven en samen met haar moeder en haar broer woont zij in het huis van wijlen Margo Vandersmissen, in een kamer aan de voorkant van het huis. Boven hun kamer ligt de zolder waarop Margo Vandersmissen haar graan bewaart en waar zij vermoord werd. Willemeijn was de voormiddag van de feiten in hun kamer aan het werk. Op een bepaald moment hoorde zij *eenen heesen keeck, welcken zij niet en conde kennen*. Menend dat er buiten iets voorviel, is zij de straat op gelopen, maar daar heeft zij niemand gezien. Toen zij daarna in de zolderkamer

boven de hare nog *eenigh rumoer* hoorde, is zij naar boven gegaan. Omdat de deur van de kamer van Margo gesloten was, is zij weer naar beneden gegaan *naer haer werck*. Daar hoorde zij Hendrik Houben, die de tweede zolderkamer in gebruik heeft, met Peter Cox spreken *aen sijn keucken*. Daarna werd het echt gruwelijk. Na enige tijd zag Willemeijn dat er bloed door de zolderplanken druppelde, en zij hoorde dat er iemand op de zolder van Margo was. Op haar roepen kreeg zij geen antwoord, en daarom is zij er Peter Cox gaan bijhalen. Samen hoorden zij hoe boven kisten en kasten geopend werden. Om een of andere reden concludeerden Willemeijn en Peter dat Margo *een gans ofte beste doodt gedaen hadde*. Willemeijn is toen naar eigen zeggen *gerustelijck gaen wercken* terwijl Peter weer naar zijn keuken ging. Lang duurde de rust niet, want toen Willemeijn hoorde hoe *den persoon boven ons begost sutkens te gaen naer die deure om aff te koemen*, durfde zij niet langer alleen blijven. Zij is weer naar Peter Cox gegaan, waarop die *met sijn fusick* de trap opgegaan is en de deur opgeduwd heeft.

Dan meldt Paulus Van den Hove zich bij de schepenbank. Blijkbaar is het wat later geworden, want nu zijn het de schepenen Schellincx en Van den Hove die deze getuige aanhoren. Paulus vertelt dat hij op 5 februari *ontrent thien uren voormiddach* Cornelis Wynants met een vat graan in een zak onder zijn arm uit het huis van Margo Vandersmissen heeft zien komen. Op straat legde Cornelis de zak op zijn rug en vertrok ermee in de richting van zijn huis. Later heeft Paulus Cornelis nog een keer naar het huis van het slachtoffer zien gaan.

De vijfde getuige is Peter Cox. Hij vertelt dat zijn vrouw hem die vijfde februari rond elf uur geroepen heeft om te komen eten. *Soo haest als hij in huijs gecoemen is*, is Hendrik Houben daar ook binnengekomen. Hendrik zegde dat hij een *taffel* van zijn zolder op de overloop had gezet, en hij vroeg Peter om die tafel mee te geven aan de persoon die haar zou komen ophalen. Daarna is Hendrik weggegaan. Ongeveer een kwartier later is Willemeijn Roost angstig zijn keuken ingekomen, zeggende dat zij boven iemand hoorde gaan en dat er bloed door het plafond liep. Hij is daarop met haar naar haar kamer gegaan, en heeft daar het bloed gezien. Hij heeft geconcludeerd van Margo Vandersmissen boven een gans gekeeld had en is gaan eten, terwijl Willemeijn weer aan het werk ging. Kort daarna is Willemeijn weer in zijn keuken gekomen, zeggende dat zij hoorde hoe er boven kisten en kasten geopend werden en dat er op haar roepen niet gereageerd werd. Peter heeft daarop *sijnen snaephaen in sijn handt genoemen* en is met Frederick Roost, de broer van Willemeijn, de trappen opgegaan. Zij hebben de deur van de zolder van Margo *vast toe gevonden*, maar ze toch opgedaan. Daar zagen zij het lijk van Margo op haar buik op het koren liggen.

Het inquest generael

De griffier van de schepenbank maakt een verslag van de getuigenissen en bezorgt dat aan de gerechtsofficier. Die stelt op basis van de informatie uit de getuigenissen en op basis

van andere informatie een lijst van veertien vragen op, en een lijst van getuigen die hij door de schepenen wil laten ondervragen. Op 10 februari bezorgt hij beide lijsten aan de schepenen en verzoekt hij hen de door hem aangeduide getuigen *exactelyck* te ondervragen en hun antwoorden *pertinentelyck* op te tekenen. De lijst van de getuigen zit niet meer in het dossier, maar zij kan gereconstrueerd worden aan de hand van de verslagen van de ondervragingen. Deze fase in het onderzoek heet het *inquest generael*. In tegenstelling tot de eerste fase, waarin getuigen zich vrijwillig melden en in hun eigen woorden vertellen wat zij weten, worden de getuigen in deze fase op voorstel van de gerechtsofficier met naam opgeroepen om voor de schepenen te verschijnen, en worden zij ondervraagd aan de hand van een vragenlijst die door de gerechtsofficier aan de schepenen voorgelegd werd.

In dit geval bestaat de vragenlijst uit twee delen. De eerste tien vragen gaan over de moord op Margo Vandersmissen. Wie is er op 5 februari tussen tien en elf in haar huis geweest? Wie is toen met een zak graan onder de arm uit haar huis gekomen? Wie heeft dat graan naar huis gebracht en is toen teruggekeerd naar het huis van het slachtoffer? Wie heeft met haar over de prijs van het koren onderhandeld? Wie is met haar op haar zolder geweest? Wie heeft haar de hals afgesneden? Wie heeft de kisten en kasten op de zolder geopend en daaruit iets gestolen? Wie heeft het slachtoffer ooit bedreigd? Wie heeft de dader met raad en daad bijgestaan? De laatste vier vragen gaan over andere feiten: Wie heeft vorige zomer op de weg van Borgloon naar Tongeren passanten overvallen? Wie heeft in de zomer passanten op de Romeinse Kasei overvallen? Wie heeft onlangs in de stad burgers overvallen? Wie is het die *de vinsteren van diverse borgershuijsen bij nachte in stucken geslaegen* heeft? Het lijkt er op dat de gerechtsofficier met een aantal onopgeloste misdrijven zit, waarvan hij wil weten of iemand die in verband brengt met de moordenaar van Margo Vandersmissen.

De gerechtsbode gaat de aangeduide getuigen verwittigen dat zij zich bij de schepenbank moeten melden. Daar worden zij door de aanwezige schepenen ondervraagd, nadat zij met de hand op een kruisbeeld gezworen hebben *van die rechtsinnighe waerheijt te tuijghen over hetgeene hen sal gevraght worden ende van die selve waerheijt geensins te versweyghen noch te coloreren*. De getuigen worden ook verwittigd dat zij buiten het lokaal waarin de ondervraging plaatsvindt met niemand mogen spreken over wat hen gevraagd werd en wat zij geantwoord hebben.

De eerste persoon die op 10 februari ondervraagd wordt is Joannes 's Heeren, *getrouwden persoon, borgher deser stadt ende alhier gebortich, oudt ontrent vier en viertich jaeren*. 's Heeren is kleermaker en woont tegenover het huis van Margo Vandersmissen. Hij vertelt dat hij op het moment van de feiten thuis zat te werken. Het was tien uur voorbij toen hij vernam dat zijn buurvrouw vermoord was. Hij is toen *met eene gaffel* naar buiten gelopen en door het huis van Bartel Van den Hove is hij naar de groentetuin achter diens huis gelopen *om te sien offer gheen mordenaeren achter en waeren*. Thomas Jullien en zijn vader waren aan het werk in hun tuin, die aan die van het slachtoffer paalt. Zij zegden dat zij daar

niemand gezien hadden en daarop is 's Heeren weer naar huis gegaan. Voorts zegt hij dat Paulus Van den Hove hem gezegd heeft dat hij Cornelis Wynants met een zak graan uit de woning van Margo heeft zien komen, dat die hem de zak naar huis heeft zien dragen en dat hij vervolgens zag dat Cornelis terugkwam en het huis van Margo weer binnenging.

Peter Cox is een dertigjarige wever. Hij legde op 6 februari al een verklaring af en herhaalt nu wat hij eerder al aan de schepenen vertelde: hoe Willemeijn Roost hem verwittigde dat er iets niet pluis was in de kamer boven de hare en hoe hij samen met Frederick Roost de deur van de kamer van Margo Vandersmissen met geweld geopend had. Hij vertelt nu ook dat zij, omdat Margo niet reageerde, haar op haar zijde gedraaid hebben en zo gezien hebben dat zij dood was. Zij zijn toen naar beneden gelopen en Frederick heeft aan de deur geroepen dat er een moord gebeurd was. De mannen die tegenover het huis een mestkar stonden te laden, zijn toen met hun rieken naar boven gelopen, maar hebben daar ook alleen het slachtoffer aangetroffen.

De 58-jarige Jan Swennen woont tegenover het huis van Margo Vandersmissen. Hij vertelt dat hij op het hulpgeroep het huis van Vandersmissen binnengelopen is *om die moordenaers indien nodighlijck te helpen attrapperen*, maar dat hij de moordenaar niet meer aantrof. Barbara Stevens is de 50-jarige echtgenote van Jan Swennen. Zij was die zaterdag van voor 9 uur en tot ongeveer 10 uur in de kerk en heeft niets gezien of gehoord.

Marie Lousvelts is 50 jaar oud. Zij vertelt hoe zij, nadat zij had horen zeggen dat Margo Vandersmissen vermoord was, met verschillende anderen naar het huis van het slachtoffer gegaan was *om te sien oft te vernemen watter van was*. Zij herinnert zich dat Cornelis Wynants daar ook was en opmerkte *ich hebbe desen morghen hier noch een vat terffven gehaelt*.

Anne Bouvroij is de weduwe van Peter Clercken en zij is meer dan 60 jaar. Zij zegt dat zij op 5 februari om 8 uur 's morgens een brief gebracht heeft naar Willemeijn Roost, die hem later naar Gorsleeuw zou brengen. Zij hoorde toen stappen in de kamer boven die van Willemeijn, en toen zij naar buiten ging zag zij *eenen manspersoon met eenen rosachtighen casack aen van de trap afkomen*.

Dan wordt Ida van Manshoven, de 51-jarige moeder van Willemeijn en Frederick Roost, ondervraagd. Zij heeft ook al een verklaring afgelegd op 6 februari, en vertelt nu dat zij op 5 februari *onder die hooghmissse* hoorde hoe Margo Vandersmissen in de kamer boven de hare een hoeveelheid graan afmat en dat zij met een man over koren sprak. Toen de bezoeker de trap afkwam, zag zij dat het Cornelis Wynants was. Wynants droeg *eenen roosachtighen casack*. Omdat zij de hoogmis gemist had, is zij toen zij voor *eene clijne misse* hoorde luiden alsnog naar de kerk gegaan. Zij was de straat nog niet uit toen zij Wynants weer tegenkwam. Zij heeft toen niet omgekeken en weet dus niet of hij hun huis weer ingegaan is. Na de mis is zij *om eenige affairens* naar de heer Castilott in diens woning gegaan, en daar is haar zoon Frederick haar komen verwittigen van de moord. Toen zij weer thuis was, trof

zij daar onder de aanwezigen ook Cornelis Wynants aan, *seer verbaest ende vervaerlijck uijtsiende, seggende Jouffrouw, ick hebbe hier terve gehaelt en gij hebt mij sien uijtgaen.* Wynants wilde toen gaan zitten, maar omdat zij bang van hem was heeft zij hem *den sael doen uijtgaen.*

Paulus Van den Hove is 31 jaar en woont *in den Hochhuijs in die Croonestraet*, waar hij voor zijn beroep kemp hekelt. Zijn werkhuis geeft op de straat uit, en zo kan hij zien wie er voor het huis van Margo Vandersmissen passeert en wie er in- en uitgaat. Hij heeft ook al een verklaring afgelegd op 6 februari. Hij herhaalt dat hij die zaterdag rond tien uur Cornelis Wynants uit het huis Vandersmissen heeft zien komen. Hij droeg een witte zak met graan en is zo voorbij het huis van Van den Hove gegaan. Een kwartier later liep Wynants weer voorbij zijn huis en is toen het huis van het slachtoffer weer ingegaan. Paulus heeft Cornelis toen niet meer uit het huis zien komen. Ongeveer een uur later werd er geroepen dat Margo Vandersmissen vermoord was.

Dan is het de beurt aan de 23-jarige Willemeijn Roost om op de vragen van de gerechts-officier te antwoorden. Zij herhaalt wat zij op 6 februari al gemeld had: hoe zij die zaterdag rond kwart na tien, toen haar moeder naar de kerk was, Margo Vandersmissen op haar zolder bezig hoorde met graan te meten en hoe zij plots een geschreeuw hoorde, dat zij er Peter Cox bij geroepen heeft en dat die samen met haar broer naar de kamer van Margo gegaan is. Zij herinnert zich ook dat Catharien Briers, de vrouw van Cornelis Wynants, de dag van de moord bij haar geweest is en naar haar moeder vroeg, die toen niet thuis was. Dan is Catharien naar de kamer van Peter Cox gegaan. Diens echtgenote is de halfzus van Catharien. Die avond zijn Maria Briers, de zus van Catharien, en de vrouw van Peter Cox bij hen in hun kamer geweest. Vrouw Cox zegde toen *mijne suster Catharien is soo verslaeghen omdat haeren man hier terff gecocht heeft ende dat die mordt hier geschiet is.* Op de vraag van moeder Roost, waarom zij zich zo verslagen voelde, kwam toen geen antwoord meer. 's Maandags na de feiten is de vrouw van Wynants weer bij haar geweest en zegde toen *ich hoope dat ghij mijnen onnoselen blootz, designerende haeren man, in gheen verdriet brenghen en sult, ick ben seer verbaest omdat hij alsdoen hier terfve gehaelt heeft.*

Agnes Hauwen, de weduwe van Guert Aerts, is de volgende getuige. Zij is 66 jaar en woont in het *duijffhuijs* achter de woning van wijlen Margo Vandersmissen. Zij zat op het moment van de feiten *in haer logis* te spinnen. Zij heeft van de feiten niets gemerkt en is pas later, toen *het huijs vol volck was*, gaan zien wat er gebeurd was.

Gilis Winants is een 46-jarige wever. Hij kan slechts zeggen dat hij van niets weet. Maria Grunendaels woont tegenover het huis van Margo Vandersmissen. Zij heeft horen zeggen dat Cornelis Wynants op de dag van de moord bij Margo Vandersmissen een vat tarwe gecocht heeft.

Lambert Van den Hove is 23 jaar en woont langs het huis van Margo Vandersmissen. Hij

heeft Cornelis Wynants op de dag van de moord rond tien uur uit het huis van Margo zien komen met een witte zak onder zijn arm, die hij op straat op zijn rug gelegd heeft. Lambrecht Van den Reyn is beenhouwer. Wynants bewoont met zijn huishouden een deel van zijn huis. Hij is de laatste die op 10 februari verhoord wordt. Hij heeft van de feiten niets gemerkt, omdat hij op dat moment *in die Clock* was, waar hij een geslacht varken pekkelde. Hij weet over de zaak enkel dat Cornelis hem gezegd heeft dat hij ongeveer anderhalf uur voor de moord nog een vat tarwe van Margo Vandersmissen gekocht had.

De aanhouding van de verdachte

Nadat de luitenant-drossaard de gelegenheid gehad heeft de getuigenissen door te nemen, vraagt hij op zaterdag 12 februari aan de schepenen de toelating om Cornelis Wynants aan te houden. De schepenen gaan op zijn verzoek in en verklaren Cornelis *apprehensibel*. Hij mag nu worden aangehouden. Algauw blijkt dat Winckelsels niet snel genoeg gehandeld heeft en dat de vogel gevlogen is. Cornelis Wynants is onvindbaar.

Winckelsels is echter niet van plan Wynants een tweede keer te laten ontsnappen. Hij blijft waakzaam en laat onder meer de woning van de moeder van Wynants in het oog houden. En dat levert resultaat op.

Een jaar na de feiten, in maart en mei 1708, bezorgt de moeder van Cornelis aan de luitenant-drossaard drie brieven. De eerste dateert van 6 maart en daarin laat Cornelis zijn moeder en zijn echtgenote weten dat hij *noch fries ende gesont* is, en dat hij niet anders doet dan hopen en Onze-Lieve-Vrouw van Scherpenheuvel vragen *dat wij toch eens en weer metteen koemen*, want dan *sou mijne droefheijt gedaen wesen*. De tweede brief dateert van 16 maart en daarin laat Cornelis nog eens weten *wat smert en wat pijn het mij is aen mijn hert* dat hij zijn moeder en zijn echtgenote moet missen. Net zoals in de eerste brief vermeldt de schrijver niet van waaruit hij schrijft, maar hij vermeldt ter attentie van zijn moeder *wel gij kuent wel peijsen waervan dat den brief koemt*. De derde brief dateert van 16 mei en werd verstuurd vanuit Antwerpen. Deze keer heeft de schrijver groot nieuws: *Mijn alderliefste moeder, ick laet u weten alsdat het mijnen hoessten dach sal seijn, dat ick mij begeven heb om te trouwen met erlijck dochter, gebortigh van Gent, met naeme Marietrese Polman*.

De brieven die Cornelis naar zijn moeder schreef, blijken de voorbode van zijn terugkeer te zijn. Midden juli 1708 wordt hij aangehouden. Waar dat gebeurde, wordt in het dossier niet vermeld. In het dossier zit wel het paspoort dat hij bij zijn aanhouding op zich droeg. Dat lijkt op 7 mei 1708 te zijn afgeleverd door de burgemeesters en schepenen van Scherpenheuvel, is met hun zegel bezegeld, en het beweert dat de drager ervan Cornelis Mariens is, burger van Scherpenheuvel.

De ondervraging van de verdachte

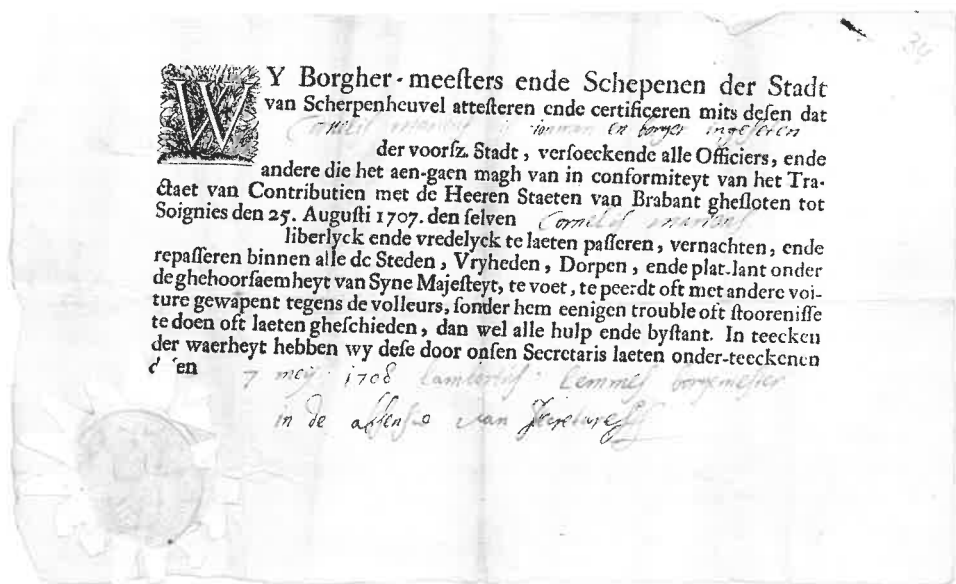
Op 19 juli is luitenant-drossaard Winckelsels in Borgloon waar hij op de griffie van de schepenenbank meldt dat Cornelis Wynants aangehouden is, in uitvoering van het aanhoudingsmandaat of *decreet van apprehensie* dat de schepenen op 12 februari 1707 hadden afgeleverd. Voor meer zekerheid dat Wynants niet opnieuw het hazenpad kiest, is hij opgesloten in het kasteel van drossaard de Masny in Genoelselderen. De luitenant-drossaard legt de schepenen een vragenlijst voor, en verzoekt hen de gevangene daarop te ondervragen. Bij wijze van uitzondering en *sonder voorders in eenigte consequentie te willen treden*, vaardigen de schepenen drie van hen af om de gearresteerde in Genoelselderen te gaan ondervragen. Dezelfde dag zijn de drie schepenen in het kasteel in Genoelselderen, waar Cornelis *loos ende liber; vry van alle banden*, voor hen geleid wordt.

Op ondervraging bevestigt de gevangene dat hij Cornelis Wynants is, dat hij in Borgloon geboren is, dat hij de zoon is van Willem Wynants en Alet Libens, dat hij gehuwd is en dat hij wever van beroep is.

Over de feiten van februari 1707 zegt hij dat hij op de dag van de moord een vat tarwe van Margo Vandersmissen gekocht heeft, waarvoor hij een halve pattacon betaald heeft⁵. Hij heeft de tarwe in een witte zak naar huis gebracht, en is pas weer in het huis van Margo geweest nadat hij vernomen had dat zij vermoord was.

Hij is Borgloon een jaar eerder ontvlucht omdat verschillende mensen er hem op wezen dat hij verdacht werd van de moord op Margo Vandersmissen, dat hij aangehouden zou worden en heel waarschijnlijk gepijnigd zou worden om hem tot een bekentenis te dwingen. Hij is daarop naar Luik gevlucht, waar hij zwichtte voor de mooie praatjes van een soldatenwerwer. In ruil voor tien pattacons liet hij zich inlijven. Na twee weken hield hij het bij dat regiment voor bekeken en deserteerde. Daarop is hij naar Namen gegaan, waar hij zich opnieuw liet werven, deze keer voor een regiment van prins de Ligne. Daarvoor kreeg hij vier of vijf pattacons. Daar is hij langer in dienst gebleven, maar na zeven of acht maanden is hij ook daar gedeserteerd. Van daar trok hij naar Maastricht, waar hij maar een dag bleef.

In mei was hij in Antwerpen, waar hij in *Het Heert* woonde. In Antwerpen maakte hij kennis met Maria Theresia Poelmans, die hij liet geloven dat hij ongehuwd was. Hij geeft niet alleen toe *met die selve vlescheleijk te hebben gehandelt ende haer beslaepen te hebben*, maar ook *veel van haer geldt te hebben verteert* en haar bovendien bestolen te hebben. Toen hij Antwerpen verliet heeft hij zonder dat zij het wist nog vijf pattacons van haar meegenomen. Van haar kant was de liefde blijkbaar groter: hij heeft van haar immers *een paer silvere gespen, een silvere doesken, een silvere cruys* en *eenen gouden rinck* gekregen. Van Antwerpen is hij via Lier naar Scherpenheuvel gereisd. Later is hij in Hoei terechtgekomen, en daar heeft hij de zoon van Medart Cox, de molenaar van Sassenbroek, ontmoet.

Het paspoort dat Cornelis Winants op zich droeg toen hij aangehouden werd.

De brieven van 6 en 16 maart en van 16 mei heeft hij geschreven. Ook het paspoort met het zegel van de schepenen van Scherpenheuvel, heeft hij eigenhandig geschreven.

Daarmee heeft Cornelis alle vragen van de luitenant-drossaard beantwoord. Zoals de procedure dat vereist, werden hem daarop zijn antwoorden voorgelezen, waarna hij de kans kreeg die eventueel aan te passen of ze te bevestigen. Cornelis bevestigt in eerste instantie al hetgeen hij gezegd heeft, maar om een reden die we nu niet meer kunnen achterhalen verandert hij na enkele ogenblikken van mening en heeft hij *vrijwillich bekant dat hij jousfrouw Margriet Vandersmissen die keele affgesneden heeft met een mes*. Bovendien geeft hij toe dat hij in de kisten in haar zolderkamer naar geld gezocht heeft, maar dat hij daarin niet meer dan vier of vijf oorden gevonden heeft⁶. Cornelis beseft dat hij met die bekentenis zijn doodvonnis getekend heeft, en verzoekt de schepenen *hem te doen besorghen eenen bichtvaeder om sich te resolveren tot sijne sielesalicheyt*.

Zes dagen later, op 25 juli 1708, legt Winckelsels de schepenen in Borgloon een nieuwe lijst van 17 vragen voor, met het verzoek Wynants ook daarover te ondervragen. Dat doen de schepenen op 27 juli in het kasteel van Genoelselderen. Voorafgaandelijk aan de nieuwe ondervraging vragen de schepenen Cornelis of hij zijn bekentenissen staande houdt, wat hij doet. Hij bevestigt dat hij Margriet Vandersmissen vermoord heeft en dat hij in Antwerpen Maria Theresia Poelmans in het ongeluk gestort heeft. Op ondervraging bevestigt hij

dat hij in de kisten van Margriet niet meer geld gevonden heeft *als vijff off ses orden*, maar dat hij uit haar tas ook de vier schellingen weggenomen heeft die hij haar eerder betaald had voor de tarwe⁷. Na de moord en de diefstal heeft hij langs een venster het huis verlaten, om zich dan langs de vesten uit de voeten te maken. Voorts zegt hij op eigen houtje gehandeld te hebben en dat er niemand anders bij de moord of de diefstal betrokken was. Dan wordt hem gevraagd of hij ook betrokken was bij de diefstal van twee paarden die enkele jaren eerder in Borgloon plaatshad, bij de aanslag op een kanunnik van het kapittel van Borgloon, bij een aanslag op de draagstoel van de barones van Kortenen bij Tienen of bij de recente diefstal in de herberg *Den Rinck* in Borgloon. Cornelis ontkent elke betrokkenheid.

Het vonnis

Vier dagen later, op 31 juli 1708, vellen de schepenen van Borgloon hun vonnis. Na rijp beraad over *des gevangene vrijwillighe bekentenissen op den vijfdien february dusent sevehonduert seven in vollen daeghe wijlen jouffrouw Margriet Vandersmissen met een mes in haer eijghen huijs die kele affgesneden ende deerelijck vermoort te hebben, eninchleijck om haer geldt te becomen*, verklaren de schepenen dat de drossaard de gevangene naar de gewoonlijke terechtstellingsplaats moet doen voeren, en daar *desselfs armen ende beenen doen over slaen*. Vervolgens moet hem *sijne keele affgesneden worden, ende daernaer 't hooft affgecapt*. Tot slot moet de drossaard *het lichaem doen stellen op een waegenradt ende het hooft op eene eijssere spiess*.

Dit vonnis is het laatste stuk in het dossier. Over de uitvoering ervan bevat het dossier geen informatie.

Bij wijze van besluit

Het onderzoek in de zaak tegen Cornelis Wynants in 1707 en 1708, zijn aanhouding, zijn ondervraging en zijn veroordeling verlopen opvallend parallel met de voorschriften van het reglement dat in 1752 uitgevaardigd wordt. Dat wijst er op dat het reglement van Jan Theodoor van Beieren niet zozeer een vernieuwing van de procedures inhoudt, maar eerder als een samenbrengen van *best practices* beschouwd moet worden, die deze keer op gezag van de vorst worden afgekondigd, waardoor alle gerechtsofficieren (de drossaards en hun luitenant-drossaards) en rechters (de schepenen) voortaan gehouden zijn zich er aan te houden.

¹ Dit artikel is het resultaat van een vierdaagse workshop Historisch artikel schrijven, die in juni en juli in het Rijksarchief te Hasselt georganiseerd werd. Rombout Nijssen leidde de bijeenkomsten, die voorts bijgewoond werden door Leo Boermans, Willy Cosyns, Lieve Declerck, William Engelen, Leo Van Briel, Anne Vandermosten en Luc Vermeulen.

² *Style et manière de procéder en matière criminelle ... pour les cours jugeantes à la loi de Looz*, in M.L. Poilain, *Recueil des ordonnances de la principauté de Liège*, III, 2, Brussel, 1860, p. 219-238.

³ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Borgloon*, nr. 479.

⁴ Een vat is een inhoudsmaat, waarvan de inhoud van plaat tot plaats verschilde. Een Loons vat graan bevatte 20,90 liter graan.

⁵ Een pattacon is een zware zilveren munt, ter waarde van vier gulden.

⁶ In de achttiende eeuw worden geldbedragen hier uitgedrukt in guldens, stuivers en oorden. Vier oorden maken een stuiver en twintig stuivers zijn een gulden waard.

⁷ Een schelling is een kleinere zilveren munt, ter waarde van tien stuivers of een halve gulden.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampsiaan 4
3500 Hasselt